

לכבודם

דברים שנאמרו באירוע לכבוד יהודה אטלס לרגל קבלת פרס "חתן האור" לשנת תשפ"א¹ גליה עוז

אם לא היו מייסדים את הפרס הזה לפני עשרים ושמונה שנים, היה צריך להמציא אותו רק כדי לציין את האיש המואר הזה, יהודה אטלס. אנשים מוארים באמת מתייחדים בתכונה שאפשר לקרוא לה, בעדינות, רוח צעירה, שלא לומר ילדותית. ילדים הם אנשים מוארים, או שיש להם סיכוי טוב להיות מוארים. האמת המדעית שאני הולכת לגלות לכם היא שיהודה אטלס הולך ונעשה צעיר עם השנים. עובדה: חוש הצדק שלו לא מתעמעם; אין בו גרגר של ציניות; הוא מתרגז מול אי-צדק; הוא מתגייס למען מטרות חשובות; הוא מתלהב כשהוא רואה יופי; הוא מתפעל מאוכל, בעיקר מכל מיני דברים חמוצים וכבושים. מי שיסתובב עם יהודה אטלס בשוק הכרמל, ייווכח שאכן מדובר בילד. נלהב, רוצה לטעום, להריח ולגעת בכל מה שהוא רואה.

ויחד עם זה, הילד הזה עובד עם מכחול מדויק מאוד.

איטאלו קאלווינו כתב בספרו **שיעורים אמריקאיים**, על מכשירים שהספרות משתמשת בהם, ובין השאר הוא כתב על מעלה אחת: דייקנות, שמאפשרת לספרות להמריא. קאלווינו הגדיר שלושה מובנים עיקריים לדייקנות:

1. תוכנית מוגדרת היטב ומחושבת לעיצוב היצירה.
2. העלאת תמונות חזותיות צלולות, חדות ובלתי נשכחות.
3. לשון המדייקת ככל האפשר בייצוג גווני הגוונים של המחשבה והדמיון.

וכך כתב יהודה אטלס:

אולי זה מעליב לפעמים

אולי זה עובר את הגבול

1 "פרס האור" לסופר, המתרגם וחוקר ספרות הילדים יהודה אטלס ניתן בירושלים ביום שלישי, כ"ט באייר תשפ"א 11 במאי 2021. הפרס ניתן זו השנה ה-28, ביוזמת הסופרת שמחה סיאני, לסופרים ומשוררים שהצטיינו בכתיבתם/ מחקריהם הספרותיים, ואף נתנו מאורם לקהילה בפעילות התנדבותית. יהודה אטלס כתב את סדרת ספרי השירים **והילד הזה הוא אני** (כתב, 1977 והלאה) וספרי שירים וסיפורים אחרים לילדים, המציגים את העולם מנקודת מבטו של ילד; פרסם את שלושת ספרי **ילדים גדולים** על אודות סופרי ילדים בריטיים, אירופאיים ואמריקנים, וספר אוטוביוגרפי **הילד הזה: עין עירון, דואר כרכור – פרקי ילדות ונעורים** (עם עובד, 2017). ספרו **ילדים של אף אחד** (דוב לדעת, 2021) הכולל שירים על ילדים בסיכון מבוסס על שיחות שקיים במשך שש שנים עם ילדים שנפגעו ומבוגרים שהיו ילדים בסיכון.

אבל אם מנשקים אותי על הפנים
אני תכף מנגב בשרוול.

בבקשה: כל מה שקאלווינו ביקש, בארבע שורות מחורזות. התוכנית המוגדרת היטב, שמתחילה בהתגרות – "אולי זה מעליב ואולי עובר את הגבול" – ומסתיימת בפאנץ' ליינן. וההומור! תמיד מצחיק בלי מאמץ. התמונה החזותית הצלולה והבלתי נשכחת גם היא כאן: הילד שמנגב את הפנים בשרוול אחרי שמנשקים אותו. ולבסוף – הלשון שמייצגת בדיוקנות את המחשבה והדמיון. אבל רגע, איזו לשון? לא שמנו לב שיש כאן לשון בכלל. הקשבנו ולא חשבנו על השפה, לא ספרנו אותה.

"אם מנשקים אותי על הפנים אני תכף מנגב בשרוול" – זה נלקח מהרחוב, מהעולם, מהטבע. אפס אחוזי מליצה, אפס התייפפות. ובכל זאת, שירה. השפה ילדית, אבל לא מתנחמדת, שקופה לגמרי, ודרכה רואים את הנפש.

אני מוכן לא לאכול שוקולד
אני מוכן שלא יקנו לי צעצועים
אני מוכן שלא ירשו לי לצאת לשחק
אני מוכן אפילו לקבל מכות.
העיקר –
לא לבקש סליחה.

כאן יש שאיפה לעצמאות, כאן יש חיפוש אחרי חירות ואוטנטיות, וילדים מזדהים איתו גם אם הם עדיין לא יודעים איך להגדיר את המושגים האלה. המשורר מעז באומץ בלתי רגיל לכתוב שיר שיש בו התרסה, שמסתיים בהתרסה. "העיקר לא לבקש סליחה!" אומר המשורר, ומאתגר את הדרישה להנדס ילדים בתבניות של צדק, חברות, פרגמטיות. שיר אנטי חינוכי להלל.

ועוד שיר הייקו קטן, שכולו התבוננות שקטה:

את תפוח האדמה שצלינו
במדורת ל"ג בעומר
אף אחד לא אכל –
כי הפך לגחל.

והינה עוד :

כשאימא מקלפת תפוז
יוצא לה שלם ונקי ויבש;

אבל כשאני מקלף –
תמיד יוצא קוויץ'.

שתי תמונות חדות ובלתי נשכחות, התפוד שהפך לגחל, התפוז שנהיה קוויץ', וכל שיר מוגדר ומחושב עד לשלמות, בלי מילה מיותרת. לכאורה, בשתי התמונות האלה אין דרמה ואין קונפליקט, כאילו הכול נכתב בהשלמה. אבל מי שמקשיב, יזהה גם תלונה, ומתח, וציפייה.

ובלי שום מאמץ מבקיע החוצה, מתוך המילים האלה, חום בלתי רגיל, שהוא כישרון אנושי שמי שלא ניחן בו, לא יוכל לעולם לשחזר אותו. ובה בעת, בשורות האלה יש גם משהו מפוכח, ענייני, שיודע את הגבולות. השיר מסתיים תמיד במקום הכי גבוה, בפסגה קטנה, גם כשמדובר בתבוסה או בויתור, גם כשזה נהיה גחל או קוויץ'.

והחיוך, ההומור, אף פעם לא בא על חשבון הכבוד לילד.

אנשים זרים

שאני בכלל לא מכיר –

ממקומות אחרים

וגם פה מהעיר –

הייתי רוצה שיידעו כולם

שיש ילד

אחד בעולם

והילד הזה

הוא

אני

זאת המתנה שיהודה נתן לילדים: ההיתר לקרוא טקסט שמעודד אותם לאהוב את עצמם, לדרוש נראות, להיות גרנדיוזיים, לכבוש את העולם. אדם מבוגר יקרא את השיר במשקפיים אירוניות, שקולות, ספקניות, אבל הילד קורא אחרת. קורא ומצמיח כנפיים.